

## ๕. จุฬาสัจจกสูตร

[๓๕๓] เอวเมวเม สุต :- เอกิ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหริติ มหาวเน ภูฏาคารสาละยา. เตเน โข ปน สมเยเน สจจโก นิคณฺฐปฺตโต เวสาลิยํ ปฏิวสฺติ ภสฺสปฺปวาทโก ปณฺทิตวาทิ สารุสมฺมโต พหุชนสฺส. โส เวสาลิยํ ปริสฺติ เอวํ วาจํ ภาสฺติ “นาหิ ตํ ปสฺสสามิ สมณํ วา พุราหมณํ วา สงฺฆี คณิ คณาจริยํ, อปิ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปฏฺชีชานมานํ, โย มया วาเทเน วาหิ สมารทฺธํ น สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปเวเชยฺย, ยสฺส น กจฺเจहि เสทา มุจฺเจยฺย, ญฺณจฺเจปาหิ อเจตณํ วาเทเน วาหิ สมารทฺธํ, สปิ มया วาเทเน วาหิ สมารทฺธา สงฺกมฺเปยฺย สมฺปกมฺเปยฺย สมฺปเวเชยฺย. โก ปน วาทิ มนุสฺสสฺสวตฺตสฺสา”ติ.

อถ โข อายสฺมา อสฺสชฺช ปุพฺพพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรรมาทาย เวสาลิยํ ปิณฺฑาทาย ปาวิสิ. อทฺทสา โข สจจโก นิคณฺฐปฺตโต เวสาลิยํ ชงฺขาวิหารํ อนุจกฺกมาโน อนุวิจจมาโน อายสฺมนตํ อสฺสชฺช ทูรโตว อาคจฺจนฺตํ; ทิสฺวาน, เยนายสฺมา อสฺสชฺช, เตนุปลสงฺกมิ; อุปลสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อสฺสชฺชนา สทฺธิ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณิยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อญฺจาสิ. เอกมนฺตํ จิตฺโต โข สจจโก นิคณฺฐปฺตโต อายสฺมนตํ อสฺสชฺช เอตทโวจ “กถํ ปน โก อสฺสชฺช สมฺโน โคตโม สวเก วิเนติ ? กถํภาคา จ ปน สมณสฺส โคตมสฺส สวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตี”ติ. เอวํ โข อคฺคิเวสฺสน ภควา สวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปน ภควโต สวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ “รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺเญา อนิจฺจา, สงฺขารਾ อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺเญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา”ติ. เอวํ โข อคฺคิเวสฺสน ภควา สวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปน ภควโต สวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตีติ. ทสฺสํ วต โก อสฺสชฺช อสฺสสมฺห, เปมยํ เอวํวาทิ สมณํ โคตมํ อสฺสสมฺห; อปฺเปว นาม มยํ กทาจิ ภรหิ เตเน โภตา โคตเมน สทฺธิ สมาคจฺเจยฺยาม, อปฺเปว นาม สียา โกจิเทว กถาสลฺลาไป, อปฺเปว นาม ตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐจิตฺตา วิเวเจยฺยามาติ.

[๓๕๔] เตเน โข ปน สมเยเน ปณฺจมตฺตานิ ลิจฺฉวิสฺตานิ สนฺถาคาเร สนฺนิปตฺตานิ โหนฺติ เกณจิเทว ภรณิเยเน. อถ โข สจจโก นิคณฺฐปฺตโต, เยน เต ลิจฺฉวี, เตนุปลสงฺกมิ; อุปลสงฺกมิตฺวา เต ลิจฺฉวี เอตทโวจ “อภิกฺกมนฺตุ โภณฺโต ลิจฺฉวี, อภิกฺกมนฺตุ โภณฺโต ลิจฺฉวี; อชฺช เม สมณเณน โคตเมน สทฺธิ กถาสลฺลาไป ภวิสฺสตี. สเจ เม สมฺโน โคตโม ตถา ปติฏฺฐิสฺสตี, ยถา จ<sup>1</sup> เม ภาตญฺญตเรเน สวเกเน อสฺสชฺชนา นาม ภิกฺขุณา ปติฏฺฐิตํ. เสยฺยถาปิ นาม พลฺวา ปุริโส ทีฆโลมิกํ เอฟํ โลเมสุ คเหตุวา อากทฺธเมยฺย ปริกทฺธเมยฺย สมฺปริกทฺธเมยฺย; เอวเมวาทิ สมณํ โคตมํ วาเทเน วาหิ อากทฺธสิสฺสามิ ปริกทฺธสิสฺสามิ สมฺปริกทฺธสิสฺสามิ. เสยฺยถาปิ นาม พลฺวา โสณฺทิกากมฺมกาโร มหนฺตํ โสณฺทิกากิลฺลขํ คมฺภีเร อุตฺถกรหเท ปฏฺชีปิตฺวา กณฺเณน คเหตุวา อากทฺธเมยฺย ปริกทฺธเมยฺย สมฺปริกทฺธเมยฺย; เอวเมวาทิ สมณํ โคตมํ วาเทเน วาหิ อากทฺธสิสฺสามิ ปริกทฺธสิสฺสามิ สมฺปริกทฺธสิสฺสามิ. เสยฺยถาปิ นาม พลฺวา ปุริโส โสณฺทิกากุตฺโต ถาลํ กณฺเณน คเหตุวา โอธฺเนยฺย

<sup>1</sup> ส.อ. ยถาสฺส, มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกํ เล่ม ๑๒

นิทฐเนยฺย นิปโปเจยฺย;<sup>2</sup> เอวเมวาทิ สมณํ โคตมํ วาเทน วาท์ โอรุณิสฺสามิ นิทฐนิสฺสามิ นิปโปจิสฺสามิ. เสยฺยถาปิ นาม กุณฺธโร สญฺจิกฺขายโน คมฺภีรํ ปิณฑุรณํ โอรุณิสฺสามิ สาณโรวิกํ นาม กิฬิตฺตาตํ กิฬิตํ; เอวเมวาทิ สมณํ โคตมํ สาณโรวิกํ มณฺเณ กิฬิตฺตาตํ กิฬิตฺสามิ. อภิกฺกมฺนฺตุ โภณฺโต ลิจฺฉวี, อภิกฺกมฺนฺตุ โภณฺโต ลิจฺฉวี; อชฺช เม สมณฺเนน โคตเมน สทฺธิ กถาสลฺลาไป ภวิสฺสตี”ติ. ตเตรกกฺเจ ลิจฺฉวี เอวมาหํสุ “กึ สมณฺเน โคตโม สจฺจกฺกสฺส นิคฺคณฺจปฺตฺตสฺส วาท์ อโรเปสฺสตี ? อถ โข สจฺจโก นิคฺคณฺจปฺตฺโต สมณฺสส โคตมสฺส วาท์ อโรเปสฺสตี”ติ. เอกกฺเจ ลิจฺฉวี เอวมาหํสุ “กึ โส ภวมาโน สจฺจโก นิคฺคณฺจปฺตฺโต, โย ภควโต วาท์ อโรเปสฺสตี, อถ โข ภควา สจฺจกฺกสฺส นิคฺคณฺจปฺตฺตสฺส วาท์ อโรเปสฺสตี”ติ. อถ โข สจฺจโก นิคฺคณฺจปฺตฺโต ปณฺจมตฺเตหิ ลิจฺฉวิสฺเตหิ ปริวฺโต, เยน มหาวนํ ญฺญาการสาลา, เตนฺอุปสงฺกมิ.

[๓๕๕] เตน โข ปน สมเณน สมพฺพุลา ภิกฺขุ อพฺโพกาเส จงฺกมฺนฺติ. อถ โข สจฺจโก นิคฺคณฺจปฺตฺโต, เยน เต ภิกฺขุ, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขุ เอตทโวจ “กหนฺนุโข โภ เอตฺรหิ โส ภวํ โคตโม วิหริตี ? ทสฺสนกามา หิ มยํ ตํ ภวณฺตํ โคตมณฺ”ติ เอส อคฺคิเวสฺสน ภควา มหาวนํ อชฺโฌคาเหตุวอ อณฺเวยตรสฺมึ รุกฺขมฺมูลे ทิวาวิหารํ นิสฺสินฺโนติ. อถ โข สจฺจโก นิคฺคณฺจปฺตฺโต มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย สทฺธิ มหาวนํ อชฺโฌคาเหตุวอ, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺเมทฺธิ; สมฺเมทฺธนียํ กถํ สารณฺนียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺธิ. เตปิ โข ลิจฺฉวี อปฺเปกฺกเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺธิ. อปฺเปกฺกเจ ภควตา สทฺธิ สมฺเมทฺธิ; สมฺเมทฺธนียํ กถํ สารณฺนียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺธิ. อปฺเปกฺกเจ, เยน ภควา, เตนฺนฺชลิมนฺนาเมตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺธิ. อปฺเปกฺกเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเรตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺธิ. อปฺเปกฺกเจ ตฺถนฺนํ ญฺญา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺธิ.

[๓๕๖] เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺโน โข สจฺจโก นิคฺคณฺจปฺตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “ปฺจุเจยฺยาหํ ภวณฺตํ โคตมํ กิณฺณิเทว เทสํ; สเจ เม ภวํ โคตโม โอกาสํ กโรตี ปณฺหสฺส เวยฺยากรณายา”ติ. ปฺจุจฺจ อคฺคิเวสฺสน ยทาภงฺขสฺสีติ. กถํ ปน ภวํ โคตโม สวเก วิเนตี ? กถํภาคา จ ปน โภโต โคตมสฺส สวเกสุ อณฺุสาสนี พฺพุลา ปวตฺตตีติ. เอวํ โข อหํ อคฺคิเวสฺสน สวเก วิเนมิ, เอวํภาคา จ ปน เม สวเกสุ อณฺุสาสนี พฺพุลา ปวตฺตตีติ “รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺเญา อนิจฺจา, สงฺขารอ อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺเญา อนตฺตา, สงฺขารอ อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารอ อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา”ติ. เอวํ โข อหํ อคฺคิเวสฺสน สวเก วิเนมิ, เอวํภาคา จ ปน เม สวเกสุ อณฺุสาสนี พฺพุลา ปวตฺตตีติ. อุปมา มํ โภ โคตม ปฏฺฐิภาตฺตีติ. “ปฏฺฐิภาตฺตํ อคฺคิเวสฺสนา”ติ ภควา อโวจ.

เสยฺยถาปิ โภ โคตม เย เกจิเม พืชคามภูตคามว วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปฺพลํ อาปชฺชนฺติ, สพฺเพ เต ปจฺวี นิสฺสาย ปจฺวิยํ ปติฏฺฐาย, เอวเมเต พืชคามภูตคามว วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปฺพลํ อาปชฺชนฺติ. เสยฺยถาปิ วา ปน โภ โคตม เย เกจิเม พลกรณฺนียา กมฺมณฺตา กรียนฺติ, สพฺเพ เต ปจฺวี นิสฺสาย ปจฺวิยํ ปติฏฺฐาย, เอวเมเต พลกรณฺนียา กมฺมณฺตา กรียนฺติ. เอวเมว โข โภ โคตม รูปตฺตายํ ปุริส ปุคฺคโล รูปํ ปติฏฺฐาย ปุณฺณํ วา อปุณฺณํ วา ปสวตี, เวทนตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล เวทนายํ ปติฏฺฐาย

<sup>2</sup> ส.อ. นิจฺฉาเทยฺย; ฉ. นิปโปเจยฺย

ปุณณํ วา อปุณณํ วา ปสวติ, สญญตตํ ปุริสปุคฺคโล สญญายํ ปติฏฺฐาย ปุณณํ วา อปุณณํ  
วา ปสวติ, สงฺขารตตํ ปุริสปุคฺคโล สงฺขารสฺส ปติฏฺฐาย ปุณณํ วา อปุณณํ วา ปสวติ,  
วิญฺญาณตตํ ปุริสปุคฺคโล วิญฺญาณํ ปติฏฺฐาย ปุณณํ วา อปุณณํ วา ปสวตีติ.

นनु ตวํ อคฺคิเวสฺสน เอรํ วเทสิ “รูปํ เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺเญา เม อตฺตา,  
สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตา”ติ ? อหํ หิ โภ โกตม เอรํ วทามิ “รูปํ เม อตฺตา, เวทนา เม  
อตฺตา, สญฺเญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตา”ติ อยฺยจ มหตี ชนตาติ.

กึ หิ เต อคฺคิเวสฺสน มหตี ชนตา กริสฺสตี ? อิงฺฆ ตวํ อคฺคิเวสฺสน สกํเยว วาทำ  
นิพฺเพเจตีติ. อหํ หิ โภ โกตม เอรํ วทามิ “รูปํ เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺเญา เม อตฺตา,  
สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตา”ติ.

[๓๕๗] เตนหิ อคฺคิเวสฺสน ตณฺเณเวตถ ปฏฺิปปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นํ  
พฺยากรเมยฺยาสิ. ตํ กึ มณฺณสิ อคฺคิเวสฺสน ? วตฺเตยฺย รมฺโง ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส สกฺสฺมี  
วิชิตฺเต วโส ฆาเตตํ วา ฆาเตตฺตํ ฆาเปตํ วา ฆาเปตฺตํ ปพฺพาเซตํ วา ปพฺพาเซตฺตํ, เสยฺยถาปี  
รมฺโง ปเสนทิสฺส โกสฺลสฺส, เสยฺยถาปี วา ปน รมฺโง มาคฺคสฺส อชาตสฺส ตตฺตสฺส เวเทหิปปฺตสฺส ตติ.  
วตฺเตยฺย โภ โกตม รมฺโง ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส สกฺสฺมี วิชิตฺเต วโส ฆาเตตํ วา ฆาเตตฺตํ  
ฆาเปตํ วา ฆาเปตฺตํ ปพฺพาเซตํ วา ปพฺพาเซตฺตํ, เสยฺยถาปี รมฺโง ปเสนทิสฺส โกสฺลสฺส,  
เสยฺยถาปี วา ปน รมฺโง มาคฺคสฺส อชาตสฺส ตตฺตสฺส เวเทหิปปฺตสฺส. อิมสฺมปิ หิ โภ โกตม สํฆานํ  
คณานํ. เสยฺยถึ ? วชฺชินํ มลฺลํ วตฺตติ สกฺสฺมี วิชิตฺเต วโส ฆาเตตํ วา ฆาเตตฺตํ ฆาเปตํ วา  
ฆาเปตฺตํ ปพฺพาเซตํ วา ปพฺพาเซตฺตํ. กึ ปน รมฺโง ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส เสยฺยถาปี รมฺโง  
ปเสนทิสฺส โกสฺลสฺส, เสยฺยถาปี วา ปน รมฺโง มาคฺคสฺส อชาตสฺส ตตฺตสฺส เวเทหิปปฺตสฺส. วตฺเตยฺย  
โภ โกตม วตฺตติตฺถจ มรหตีติ.

ตํ กึ มณฺณสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอรํ วเทสิ “รูปํ เม อตฺตา”ติ, วตฺตติ เต ตสฺมี รูปํ วโส  
“เอรํ เม รูปํ โหตุ, เอรํ เม รูปํ มา อโหสิ”ติ. เอรํ วุตฺเต สจฺจโก นิคฺคจฺปฺตโต ตฺถหึ อโหสิ. ทฺติยมฺปิ  
โข ภควา สจฺจโก นิคฺคจฺปฺตโต เอตทโวจ “ตํ กึ มณฺณสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอรํ วเทสิ “รูปํ เม  
อตฺตา”ติ, วตฺตติ เต ตสฺมี รูปํ วโส “เอรํ เม รูปํ โหตุ, เอรํ เม รูปํ มา อโหสิ”ติ. เอรํ วุตฺเต ทฺติยมฺปิ  
โข สจฺจโก นิคฺคจฺปฺตโต ตฺถหึ อโหสิ. ธตฺต โข ภควา สจฺจโก นิคฺคจฺปฺตโต เอตทโวจ “พฺยากรโรหิตานิ  
อคฺคิเวสฺสน, นทานิ เต ตฺถหึ ภาวสฺส กาโล; โย โภจ อคฺคิเวสฺสน ตถาคเตน ยาวตฺติยํ สหณฺมิกํ  
ปณฺหํ ปุญฺโจ น พฺยากรโรติ, เอตฺถเวสฺส สตฺตธา มุทฺธา ผลตี”ติ.

เตน โข ปน สมเยน วชฺชิราณี ยกฺโข อายสํ วชฺริ อาทาย อาทิตฺตํ สมปฺชฺชลิตํ สชิตฺติภูตํ  
สจฺจกสฺส นิคฺคจฺปฺตสฺส อฺปฺริเวหายสํ จิตฺโต โหติ “สจฺจํ สจฺจโก นิคฺคจฺปฺตโต ภควตา ยาวตฺติยํ  
สหณฺมิกํ ปณฺหํ ปุญฺโจ น พฺยากรโรติ, เอตฺถเวสฺส สตฺตธา มุทฺธํ ฆาเลสฺสามิ”ติ. ตํ โข ปน วชฺริ  
ราณี ยกฺโข ภควา เจว ปสฺสตี, สจฺจโก จ นิคฺคจฺปฺตโต. ธตฺต โข สจฺจโก นิคฺคจฺปฺตโต ภิตฺโต สํวิคฺโค  
โลมหญฺจชาโต ภควนฺตํเยว ตาณํ คเวสิ ภควนฺตํเยว เลณํ คเวสิ ภควนฺตํเยว สรณํ คเวสิ ภควนฺตํ  
เอตทโวจ “ปุจฺจตุ มํ ภวํ โคตโม, พฺยากรโรติ”ติ.

[๓๕๘] ตํ กึ มณฺณสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอรํ วเทสิ “รูปํ เม อตฺตา”ติ, วตฺตติ เต ตสฺมี

รูป เวส “เอว เม รูป โหตุ, เอว เม รูป มา อโหสิ”ติ. โน หิโก โภ โคตม. มนสิกรโหติ อคฺคิเวสฺสน, มนสิ กริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยาโกโรหิ; น โข เต สฺนฺธิยติ ปฺริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปฺริมํ. ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอวํ วเทสิ “เวทนา เม อตฺตา”ติ, วตฺตติ เต ตาย เวทนาย<sup>3</sup> วโส “เอว เม เวทนา โหตุ, เอว เม เวทนา มา อโหสิ”ติ. โน หิโก โภ โคตม.

มนสิกรโหติ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยาโกโรหิ; น โข เต สฺนฺธิยติ ปฺริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปฺริมํ. ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอวํ วเทสิ “สญฺญา เม อตฺตา”ติ, วตฺตติ เต ตาย สญฺญาย วโส “เอว เม สญฺญา โหตุ, เอว เม สญฺญา มา อโหสิ”ติ. โน หิโก โภ โคตม.

มนสิกรโหติ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยาโกโรหิ; น โข เต สฺนฺธิยติ ปฺริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปฺริมํ. ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอวํ วเทสิ “สงฺขาร เม อตฺตา”ติ, วตฺตติ เต เตสฺส สงฺขารสฺส วโส “เอว เม สงฺขาร โหตุ, เอว เม สงฺขาร มา อโหสิ”ติ. โน หิโก โภ โคตม.

มนสิกรโหติ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยาโกโรหิ; น โข เต สฺนฺธิยติ ปฺริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปฺริมํ. ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? ยํ ตวํ เอวํ วเทสิ “วิญฺญาณํ เม อตฺตา”ติ วตฺตติ เต ตสฺมิ วิญฺญาณวโส “เอว เม วิญฺญาณํ โหตุ, เอว เม วิญฺญาณํ มา อโหสิ”ติ. โน หิโก โภ โคตม.

มนสิกรโหติ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยาโกโรหิ; น โข เต สฺนฺธิยติ ปฺริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปฺริมํ. ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ โภ โคตม. ยํ ปนฺนนิจฺจํ, ทุคฺคํ วา ตํ สฺขํ วาติ. ทุคฺคํ โภ โคตม. ยํ ปนฺนนิจฺจํ ทุคฺคํ วิปริณามธมฺมํ. กลลํ นฺตุ ตํ สมนุสฺสตีตํ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ. โน เหนฺต<sup>4</sup> โภ โคตม.

ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? เวทนา ๔เปฯ สญฺญา ๔เปฯ สงฺขาร ๔เปฯ ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ โภ โคตม. ยํ ปนฺนนิจฺจํ, ทุคฺคํ วา ตํ สฺขํ วาติ. ทุคฺคํ โภ โคตม. ยํ ปนฺนนิจฺจํ ทุคฺคํ วิปริณามธมฺมํ กลลํ นฺตุ ตํ สมนุสฺสตีตํ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ. โน เหนฺต โภ โคตม.

ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? โย นฺตุ โข ทุคฺคํ อลฺลีนํ ทุคฺคํ อูปคฺโต ทุคฺคํ อชฺฌเณสิโต ทุคฺคํ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ สมนุสฺสตี, อปิ นฺตุ โข โส สามํ วา ทุคฺคํ ปริชานเยย, ทุคฺคํ วา ปริกฺเขเปตฺวา วิหเรยฺยา”ติ. กิ หิ สียา โภ โคตม, โน หิโก โภ โคตมาติ.

ตํ กิ มฺภวสฺสิ อคฺคิเวสฺสน ? นนฺตุ ตวํ เอวํ สนฺเต ทุคฺคํ อลฺลีนํ ทุคฺคํ อูปคฺโต ทุคฺคํ อชฺฌเณสิโต ทุคฺคํ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ สมนุสฺสตีติ. กิ หิ โน สียา โภ โคตม, เอวเมตํ โภ โคตมาติ.

[๓๕๙] เสยฺยถาปี อคฺคิเวสฺสน ปฺริโส สวรตฺธิโก สวรกเวสิ สวปรียะสนํ จรมาโน ตินฺนํ

<sup>3</sup> ฉ.ม. ติสฺส เวทนาย

<sup>4</sup> ฉ.ม. หิโก

กุจฉี<sup>5</sup> อาทาย วณฺ์ ปวิเสยฺย, โส ตตฺถ ปสฺเสยฺย มหฺนตฺ กทลิกฺขณฺธํ อุกฺกํ นวํ อุกฺกกุฏชาตํ,<sup>6</sup> ตเมณฺ์  
มฺุเล จินฺนเทยฺย, มฺุเล เจตฺวา อคฺเค จินฺนเทยฺย, อคฺเค เจตฺวา ปตฺตวณฺุฏฺฐิ วัณฺิพฺกุเชยฺย. โส ตตฺถ  
ปตฺตวณฺุฏฺฐิ วัณฺิพฺกุชนฺโต เฝคฺคํปิ นาถิคฺจเจยฺย, กุโธ สวํ. เอวเมว โข ตวํ อคฺคิเวสฺสน มยา สกสฺมึ  
วาเท สมนฺุญฺญชฺยมาโน สมนฺุภาสฺยมาโน สมนฺุคาหฺยมาโน วิตฺโต ตฺวจฺฉิ อปรทฺโธ. ภาสฺสิตา โข ปน  
เต เอสา อคฺคิเวสฺสน เวสาลิยํ ปริสฺติ วาจา “นาหฺนตฺ ปสฺสามิ สมนฺํ วา พฺราหฺมณฺํ วา สงฺฆึ คณฺี  
คณฺาจริยํ, อปีจ อรหฺนตฺ สมนฺาสมพฺพุทฺธํ ปฏฺิชาณมานํ. โย มยา วาเทณ วาทํ สมารทฺโธ น  
สงฺกมเปยฺย น สมนฺกมเปยฺย น สมนฺปเวเชยฺย, ยสฺส น กจฺเจหิ เสทา มฺุจเจยฺย, ญฺณณฺเจปาหํ  
อเจตฺนํ วาเทณ วาทํ สมารเกยฺย, สวปี มยา วาเทณ วาทํ สมารทฺธา สงฺกมเปยฺย สมนฺกมเปยฺย  
สมนฺปเวเชยฺย. โก ปน วาทิ มนฺุสฺสญฺญตฺสสา”ติ. ตฺมํ โข ปน อคฺคิเวสฺสน อปฺเปกฺจจาณิ เสพฺมุสฺสิตาณิ  
นลาภฺวา มุตฺตานิ อุตฺตราสงฺคํ วัณฺิพฺกนฺทิตฺวา ญฺมียํ ปตฺติญฺจิตาณิ, มยํ โข ปน อคฺคิเวสฺสน นตฺถิ  
เอตฺรหิ กายสฺมึ เสทิตฺติ. อิติ ภควา ตสฺมึ ปริสฺติ สุวณฺฺณวณฺฺณ กายํ วิวริ. เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก  
นิคฺคณฺฺจปฺตฺโต ตฺถนฺหิญฺญโต มงฺกุญฺญโต ปตฺตกฺขณฺโธ อโธมฺุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏฺิภาณิ นิสฺสีทิ.

[๓๖๐] อถ โข ทฺมมฺุโข ลิจฺฉวิปฺตฺโต สจฺจกํ นิคฺคณฺฺจปฺตฺตํ ตฺถนฺหิญฺญตํ มงฺกุญฺญตํ ปตฺตกฺขณฺธํ  
อโธมฺุโข ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏฺิภาณํ วิทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทฺโวจ “อุปมา มํ ภควา ปฏฺิภาตํ”ติ. “ปฏฺิภาตฺ  
ตํ ทฺมมฺุชา”ติ ภควา อโวจ. เสยฺยถาปี ฆนฺเต คามสฺส วา นิคฺคณฺฺจ วา อวิทฺฐเร โปกฺขรณฺี, ตตฺตราสฺส  
กกฺกฏฺโก. อถ โข ฆนฺเต สมนฺพหฺลลา กุมารกา วา กุมาริกา วา ตมฺหา คามา วา นิคฺคมา วา นิภฺษมิตฺวา,  
เยน สา โปกฺขรณฺี, เตนฺุปลงฺกเมยฺย; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ โปกฺขรณฺี โอคาเหตุวาทํ กกฺกฏฺกํ อุกฺกา  
อุกฺกทฺริตฺวา ถเล ปตฺติญฺจาเปยฺย. ยญฺญเทว หิ โส ฆนฺเต กกฺกฏฺโก อหิ อภินินฺนาเมยฺย. ตตฺเทว เต  
กุมารกา วา กุมาริกา วา กญฺเจน วา กจฺเลน วา สญฺฉินฺนเทยฺย สมนฺภณฺเชยฺย สมนฺปลิภณฺเชยฺย.  
เอวณฺหิ โส ฆนฺเต กกฺกฏฺโก สพฺเพหิ อเพหิ สญฺฉินฺเนหิ สมนฺภคฺเคหิ สมนฺปลิภคฺเคหิ อภพฺโพ ตํ  
โปกฺขรณฺี ปฺน โอตฺริตฺว, เสยฺยถาปี ปุพฺเพ. เอวเมว โข ฆนฺเต ยานิ สจฺจกสฺส นิคฺคณฺฺจปฺตฺตสฺส  
วิสฺฐกายิตาณิ วิสฺเสวิตาณิ วิปฺพนฺทิตาณิ, “กานฺนิจฺ จ กานฺนิจฺ ตาณิ” ภควตา สญฺฉินฺนาณิ สมนฺภคฺคาณิ  
สมนฺปลิภคฺคาณิ. อภพฺโพ จทานิ ฆนฺเต สจฺจโก นิคฺคณฺฺจปฺตฺโต ปฺน ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺว, ยทิทํ  
วาทาธิปฺปาโยติ. เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคฺคณฺฺจปฺตฺโต ทฺมมฺุโข ลิจฺฉวิปฺตฺตํ เอตทฺโวจ: อาคเมหิ ตวํ  
ทฺมมฺุช, อาคเมหิ ตวํ ทฺมมฺุช, มฺุชโรสฺสิ ตวํ ทฺมมฺุช; น มยํ ตยา สทฺธิ มนฺุเตม, อธิ มยํ โภตา โคตเมน  
สทฺธิ มนฺุเตม.

[๓๖๑] ติฏฺฐเตสสา โภ โคตม อมฺหากญฺเจะว อญฺเจะสญฺจ ปุณฺณสมณพฺราหฺมณานํ วาจา,  
วิลลปํ วิลลปิตํ มญฺเญ. กิตฺตาวตา จ นฺุโข โภโต โคตมสฺส สวโก สาสนฺกโร โหติ โอวาทปตฺติโร,  
ติณฺณวิจิกฺกโธ วิคตฺกถํโก เวสฺราชฺชปฺตฺโต อปรปฺปจฺโย สตฺถสฺสเน วิหฺรตฺติ. อธิ อคฺคิเวสฺสน  
มม สวโก ยงฺกิณฺจ ธิปฺปํ อตฺตึตฺตานาคตฺปจฺจุปฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขมํ วา

<sup>5</sup> ก. กุจฉี

<sup>6</sup> ก. อุกฺกกุฏชาต

<sup>7</sup> จ.ม. ตานปี สพฺพานิ

หีนํ วา ปณฺตี วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ “เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตา”ติ เอวเมตํ  
 ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสตี. ยถา กาจิ เวทนา ๕เป๕ ยถา กาจิ สญฺญา... เย เกจิ สงฺขาร๑...  
 ยงฺกิลฺลิจิ วิญฺญาณํ อตีต๑นาคต๑ปจฺจุปฺปนํ อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฟาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา  
 ปณฺตี วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ “เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตา”ติ เอวเมตํ  
 ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสตี. เอตต๑วต๑า ๕อ๑คฺคิเวสฺสน มม สว๑โก ส๑ส๑น๑โร โหติ โอว๑ท  
 ปตฺติ๑โร, ติณฺณ๑วิจิกิ๑จ๑ วิคต๑กถ๑โก เวส๑าร๑ช๑ช๑ป๑ต๑โต อ๑ปร๑ป๑จ๑โย ส๑ต๑ธ๑ส๑ส๑เน วิห๑ร๑ตีติ.

กิต๑ต๑ว๑ต๑า ป๑น โภ โค๑ต๑ม ภั๑ก๑ขุ อ๑รหํ โหติ ๕ชี๑ณ๑ส๑โว วุ๑สิ๑ต๑ว๑า ก๑ต๑กร๑ณ๑ี๑โย โอ๑หิ๑ต๑ภ๑าโร  
 อ๑นุ๑ป๑ต๑ต๑ส๑ท๑โต ป๑ริ๑ก๑ชี๑ณ๑ภ๑า๑ส๑ญ๑โย๑ช๑โน ส๑ม๑ม๑ท๑ญ๑ญา วิ๑ม๑ต๑โตติ. อ๑ิธ อ๑คฺคิ๑เว๑ส๑สน ภั๑ก๑ขุ ยงฺกิลฺลิจิ รูปํ  
 อตี๑ต๑นา๑ค๑ต๑ป๑จ๑จุ๑ป๑ปนํ อ๑ช๑ต๑ต๑ตํ วา พหิ๑ท๑ธ๑า วา โอฟ๑าริ๑กํ วา สุ๑ข๑มํ วา หิ๑นํ วา ป๑ณ๑ตี วา ยํ ทูเร  
 สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ “เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตา”ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย  
 ทิ๑ส๑ว๑า อ๑นุ๑ป๑ท๑า วิ๑ม๑ต๑โต โหติ. ยถา กาจิ เวทนา ๕เป๕ ยถา กาจิ สญฺญา... เย เกจิ สงฺขาร๑...  
 ยงฺกิลฺลิจิ วิญฺญาณํ อตี๑ต๑นา๑ค๑ต๑ป๑จ๑จุ๑ป๑ปนํ อ๑ช๑ต๑ต๑ตํ วา พหิ๑ท๑ธ๑า วา โอฟ๑าริ๑กํ วา สุ๑ข๑มํ วา หิ๑นํ วา  
 ป๑ณ๑ตี วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ “เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตา”ติ เอวเมตํ  
 ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ทิ๑ส๑ว๑า อ๑นุ๑ป๑ท๑า วิ๑ม๑ต๑โต โหติ. เอต๑ต๑ว๑ต๑า ๕อ๑คฺคิ๑เว๑ส๑สน ภั๑ก๑ขุ อ๑รหํ โหติ  
 ๕ชี๑ณ๑ส๑โว วุ๑สิ๑ต๑ว๑า ก๑ต๑กร๑ณ๑ี๑โย โอ๑หิ๑ต๑ภ๑าโร อ๑นุ๑ป๑ต๑ต๑ส๑ท๑โต ป๑ริ๑ก๑ชี๑ณ๑ภ๑า๑ส๑ญ๑โย๑ช๑โน ส๑ม๑ม๑ท๑ญ๑ญา  
 วิ๑ม๑ต๑โต. เอ๑ว วิ๑ม๑ต๑ต๑จ๑ิต๑โต ๕อ๑คฺคิ๑เว๑ส๑สน ภั๑ก๑ขุ ตี๑ห๑านุ๑ต๑ต๑ริ๑เย๑หิ ส๑ม๑น๑น๑า๑ค๑โต โหติ: ท๑ส๑ส๑นา  
 น๑ต๑ต๑ริ๑เย๑น ป๑ฏิ๑ป๑ทา๑น๑ต๑ต๑ริ๑เย๑น วิ๑ม๑ต๑ต๑า๑น๑ต๑ต๑ริ๑เย๑น. เอ๑ว วิ๑ม๑ต๑ต๑จ๑ิต๑โต ๕อ๑คฺคิ๑เว๑ส๑สน ภั๑ก๑ขุ ต๑ถ๑า๑ค๑ต๑ญ  
 เจ๑ว ส๑ก๑โร๑ติ ค๑ร๑ก๑โร๑ติ มา๑เนติ ปุ๑เช๑ติ “พุ๑ท๑โธ โส ภ๑ค๑ว๑า โฟ๑ธ๑าย ๑ม๑มํ เท๑เส๑ติ, ท๑น๑โต โส ภ๑ค๑ว๑า  
 ท๑ม๑ธ๑าย ๑ม๑มํ เท๑เส๑ติ, ส๑น๑โต โส ภ๑ค๑ว๑า ส๑ม๑ธ๑าย ๑ม๑มํ เท๑เส๑ติ, ติ๑ณ๑โณ๑ โส ภ๑ค๑ว๑า ต๑ร๑ณ๑าย ๑ม๑มํ  
 เท๑เส๑ติ, ป๑ริ๑นิ๑พุ๑โต โส ภ๑ค๑ว๑า ป๑ริ๑นิ๑พุ๑พาน๑าย ๑ม๑มํ เท๑เส๑ตี”ติ.

[๓๖๒] เอ๑ว วุ๑ต๑เต, ส๑จ๑โก นิ๑ค๑ณ๑จ๑ป๑ต๑โต ภ๑ค๑ว๑น๑ตํ เอ๑ต๑ท๑โว๑จ “ม๑ย๑เม๑ว โภ โค๑ต๑ม ๑หํ, ม๑ยํ  
 ป๑ค๑พุ๑ภ๑า, เย ม๑ยํ ภ๑ว๑น๑ตํ โค๑ต๑มํ ว๑าเท๑น ว๑าทำ อ๑สา๑เท๑ต๑พุ๑พํ อ๑ม๑ญ๑ณิ๑ม๑ห. สิ๑ยา หิ โภ โค๑ต๑ม ห๑ต๑ถิ  
 ป๑ก๑ิ๑นํ อ๑ส๑ช๑ช๑ ปุ๑ริ๑ส๑ส๑ส๑ ส๑เ๑ต๑ธิ๑ภ๑า๑โว, น ต๑เว๑ว ภ๑ว๑น๑ตํ โค๑ต๑มํ อ๑ส๑ช๑ช๑ ปุ๑ริ๑ส๑ส๑ส๑ ส๑เ๑ต๑ธิ๑ภ๑า๑โว. สิ๑ยา หิ โภ  
 โค๑ต๑ม ป๑ช๑ช๑ลิต๑<sup>๘</sup> อ๑คฺคิ๑ก๑ข๑น๑ธํ อ๑ส๑ช๑ช๑ สิ๑ยา ปุ๑ริ๑ส๑ส๑ส๑ ส๑เ๑ต๑ธิ๑ภ๑า๑โว, น ต๑เว๑ว ภ๑ว๑น๑ตํ โค๑ต๑มํ อ๑ส๑ช๑ช๑ สิ๑ยา  
 ปุ๑ริ๑ส๑ส๑ส๑ ส๑เ๑ต๑ธิ๑ภ๑า๑โว. สิ๑ยา หิ โภ โค๑ต๑ม อ๑ส๑ว๑ี๑วิ๑สํ ๑โฆ๑ร๑วิ๑สํ อ๑ส๑ช๑ช๑ ปุ๑ริ๑ส๑ส๑ส๑ ส๑เ๑ต๑ธิ๑ภ๑า๑โว, น ต๑เว๑ว ภ๑ว๑น๑ตํ  
 โค๑ต๑มํ อ๑ส๑ช๑ช๑ สิ๑ยา ปุ๑ริ๑ส๑ส๑ส๑ ส๑เ๑ต๑ธิ๑ภ๑า๑โว. ม๑ย๑เม๑ว โภ โค๑ต๑ม ๑หํ, ม๑ยํ ป๑ค๑พุ๑ภ๑า, เย ม๑ยํ ภ๑ว๑น๑ตํ โค๑ต๑มํ  
 ว๑าเท๑น ว๑าทำ อ๑สา๑เท๑ต๑พุ๑พํ อ๑ม๑ญ๑ณิ๑ม๑ห. อ๑ริ๑ว๑า๑เส๑ต๑<sup>๙</sup> เม ภ๑วํ โค๑ต๑โม ส๑ว๑า๑ต๑น๑าย ภ๑ต๑ตํ ส๑ท๑ธิ ภั๑ก๑ขุ๑สง๑ฆ๑เม๑  
 นา๑ติ. อ๑ริ๑ว๑า๑เส๑สิ ภ๑ค๑ว๑า ต๑ญ๑หิ๑ภ๑า๑เว๑น.

[๓๖๓] อ๑ถ ๕อ๑ ๕ส๑จ๑โก นิ๑ค๑ณ๑จ๑ป๑ต๑โต ภ๑ค๑ว๑โต อ๑ริ๑ว๑า๑ส๑นํ วิ๑ทิต๑ว๑า เต ลี๑จ๑ณ๑วี อ๑า๑ม๑น๑เต๑สิ  
 “สุ๑ณ๑น๑ต๑ เม โภ๑น๑โต ลี๑จ๑ณ๑วี, ส๑ม๑โณ๑ โค๑ต๑โม นิ๑ม๑น๑ติ๑โต ส๑ว๑า๑ต๑น๑าย ส๑ท๑ธิ ภั๑ก๑ขุ๑สง๑ฆ๑เม๑น, เต๑น เม  
 อ๑ภิ๑ห๑เร๑ย๑ยา๑ถ, ย๑ม๑ส๑ส๑ ป๑ฏิ๑รูปํ ม๑ญ๑ญ๑เย๑ยา๑ถ๑า”ติ. อ๑ถ ๕อ๑ เต ลี๑จ๑ณ๑วี ต๑ส๑สา ๑ร๑ต๑ติ๑ยา อ๑จ๑เย๑น ส๑จ๑ก๑ส๑ส

<sup>๘</sup> ส.อ. ชลนฺตํ

<sup>๙</sup> อ. อริ๑ว๑า๑เส๑ต๑ จ

นิคณจุปุตตสฺส ปณฺจมตฺตานิ ธาณิยาภิสฺสทานิ ภตฺตาทิหารํ อภิหรีสุ. อถ โข สจฺจโก นิคณจุปุตฺโต สเก อารามे ปณฺตีตํ ชาทนียํ โภชนียํ ปฏฺยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อารจาเปสฺสิ “กาโล โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺตณ”ติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพพณฺหสมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจี้วรมาทาย, เยน สจฺจกสฺส นิคณจุปุตตสฺส อารามे, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺยตฺเต อสเน นิสีทิ สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆเณ. อถ โข สจฺจโก นิคณจุปุตฺโต พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณฺตีเตน ชาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสฺสิ สมฺปวาเรสฺสิ. อถ โข สจฺจโก นิคณจุปุตฺโต ภควนฺตํ ภตฺตาวีโ อนีตปตฺตปาณิํ อณฺยตฺรํ นีจาสนํ คเหตุวา เอกมฺนตํ นิสีทิ; เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข สจฺจโก นิคณจุปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “ยมิทํ โภ โคตม ทาเน ปุณฺณณฺจ ปุณฺณมเห จ, ตํ ทายกานํ สุขาย โหตฺว”ติ. ยํ โข อคฺคิเวสฺสน ตาทิสํ ทกฺขิณเณยํ อาคมม อวิตฺราคํ อวิตฺโทสํ อวิตฺโมหํ, ตํ ทายกานํ ภวิสฺสตี. ยํ โข อคฺคิเวสฺสน มาทิสํ ทกฺขิณเณยํ อาคมม วิตฺราคํ วิตฺโทสํ วิตฺโมหํ, ตํ ตฺยหํ ภวิสฺสตีติ.

จุฬสจฺจกสฺส ตํ นิฏฺฐิตํ ปณฺจมํ.

## ๕. จุฬสัจจกสูตร ว่าด้วยสัจจะ นิครนถบุตร สูตรเล็ก อนุสาสนีของพระพุทธเจ้า

[๓๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลาปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ในสมัยนั้น สัจจะ นิครนถบุตรอาศัยอยู่ในกรุงเวสาลี เป็นนักได้อาหาร พุดยักตนว่าเป็นบัณฑิต ชนจำนวนมากยกย่องว่าเป็นผู้มีลัทธิดี เขากล่าวปราศรัยในที่ชุมนุมในกรุงเวสาลีอย่างนี้ว่า

“สมณะหรือพรหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ ผู้บัญญัติตนว่าเป็นพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ตอบวาทะกับเรา แล้วจะไม่พึงประหม่า ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลจากรักแล้ว เราไม่เห็นเลยแม้แต่คนเดียว หากเราได้ตอบวาทะกับต้นเสาที่ไม่มีจิตใจ แม้ต้นเสานั้นได้ตอบวาทะกับเรา ก็ต้องประหม่า สะทกสะท้าน หวั่นไหว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงมนุษย์เลย”

ครั้นในเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงเวสาลี สัจจะ นิครนถบุตรเดินเที่ยวเล่นอยู่ในกรุงเวสาลีได้เห็นท่านพระอัสสชิเดินอยู่แต่ไกล จึงเข้าไปหา ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ถามว่า “ท่านพระอัสสชิ พระสมณโคดมแนะนำพวกสาวกอย่างไร และคำสั่งสอนของพระสมณโคดมที่เป็นไปในพวกสาวกโดยส่วนมากเป็นอย่างไร”

ท่านพระอัสสชิตอบว่า “อัคริเวสสนะ พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่เป็นไปในสาวกทั้งหลายโดยส่วนมากเป็นอย่างนี้ว่า “รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปไม่ใช่อัตตา เวทนาไม่ใช่อัตตา สัญญาไม่ใช่อัตตา สังขารทั้งหลายไม่ใช่อัตตา วิญญาณไม่ใช่อัตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่อัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่อัตตา” พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่เป็นไปในสาวกทั้งหลาย โดยส่วนมากเป็นอย่างนี้”

สัจจะ นิครนถบุตรกล่าวว่า “ท่านพระอัสสชิ ข้าพเจ้าได้ฟังว่าพระสมณโคดม มีวาตะอย่างนี้ ชื่อว่าฟังเรื่องที่ผิด ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะพบพระสมณโคดมนั้น และสนทนากันสักครั้ง ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะปลดปล่อยพระสมณโคดมจากทิวลิปช้วนนี้ได้”

### สัจจะ นิครนถบุตรชวนเจ้าลิจฉวีไปฟังการโต้วาทะ

[๓๕๔] สมัยนั้น เจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ พระองค์ ทรงประชุมกันอยู่ในหอประชุมด้วยกรณียกิจบางอย่าง ครั้นนั้น สัจจะ นิครนถบุตรเข้าไปหาเจ้าลิจฉวี เหล่านั้น แล้วได้กล่าวกับเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นอย่างนี้ว่า

“ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน วันนี้ ข้าพเจ้าจักสนทนากับพระสมณโคดม ถ้าพระสมณโคดมจักยืนยันทตามคำที่พระอัสสชิซึ่งเป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงยืนยันแล้วแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักอุดกระชากลากพระสมณโคดมไปมาด้วยคำต่อคำ ให้เป็นเหมือนนรุษผู้มีกำลังจับแคะมีขนยาวที่ขนแล้วอุดกระชากลากไปมาฉะนั้น หรือให้เป็นเหมือนคนงานในโรงสุราซึ่งกำลังวางเสื่อลำแพนสำหรับรองแบ่งสุราผืนใหญ่ในห้วงน้ำลึกแล้วจับที่มุมลากฟาดไปฟาดมาฉะนั้น ข้าพเจ้าจักสัดพัดฟาดพระสมณโคดมด้วยคำต่อคำ ให้เป็นเหมือนนรุษผู้มีกำลังซึ่งเป็นนักเลงจับถั่วที่หนูแล้วสัดพัดฟาดไปมาฉะนั้น ข้าพเจ้าจักเล่นงานพระสมณโคดมเหมือนนักกีฬาเล่นกีฬาชักป่าน ให้เป็นเหมือนช้างที่มีวัยล่วง ๖๐ ปี ลงสู่สระโบกขรณีที่มีน้ำลึกแล้วเล่นกีฬาชักป่านฉะนั้น ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน วันนี้ ข้าพเจ้าจักสนทนากับพระสมณโคดม”

บรรดาเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดมจักกล่าวแย้งถ้อยคำของท่าน สัจจะได้อย่างไร ที่แท้ ท่านสัจจะกลับจะกล่าวแย้งถ้อยคำของพระสมณโคดม”

บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านสัจจะเป็นอะไร จึงกล่าวแย้งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคได้ที่แท้ พระผู้มีพระภาคกลับจะทรงกล่าวแย้งถ้อยคำของท่านสัจจะ”

ครั้งนั้น สัจจะ นิครนถบุตรมีเจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ พระองค์ห้อมล้อมได้เข้าไปยังกุฎาคารศาลาปามหาวัน

[๓๕๕] สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากกำลังจกรมอยู่ ณ ที่กลางแจ้ง ครั้นนั้น สัจจะ นิครนถบุตรเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่จกรมแล้วถามว่า “ท่านผู้เจริญ บัดนี้ พระสมณโคดมอยู่ ณ ที่ไหน พวกข้าพเจ้าปรารถนาจะพบพระสมณโคดมพระองค์นั้น”

ภิกษุเหล่านั้นจึงตอบว่า “อัคคิเวสสนะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสด็จเข้าไป สู่ปามหาวัน ประทับพักกลางวันโคนต้นไม้แห่งหนึ่ง”

ลำดับนั้น สัจจะ นิครนถบุตรพร้อมด้วยเจ้าลิจฉวีจำนวนมากเข้าไปสู่ปามหาวัน ถึงที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร แม้เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น บางพวกถวายนอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร บางพวกทูลปราศรัยแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตรของตน ในสำนักของพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร

### ปัญหาของสัจจะ นิครนถบุตร

[๓๕๖] สัจจะ นิครนถบุตรครั้นนั่งแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพเจ้าขอถามท่านพระโคตมสักหน้อยหนึ่ง ถ้าท่านพระโคตมจะเปิดโอกาสที่จะตอบปัญหาแก่ข้าพเจ้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อัคคิเวสสนะ ท่านประสงค์จะถามปัญหาใด ก็ถามเถิด”

“ท่านพระโคตมแนะนำพวกสาวกอย่างไร คำสั่งสอนของท่านพระโคตมที่เป็นไปในพระสาวกทั้งหลาย โดยส่วนมากเป็นอย่างไร”

“เราแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของเราที่เป็นไปในสาวกทั้งหลายโดยส่วนมากเป็นอย่างนี้ว่า “รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปไม่ใช่ัตตา เวทนาไม่ใช่ัตตา สัญญาไม่ใช่ัตตา สังขารทั้งหลายไม่ใช่ัตตา วิญญาณไม่ใช่ัตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ัตตา” เราแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของเราที่เป็นไปในสาวกทั้งหลายโดยส่วนมากเป็นอย่างนี้”

“ท่านพระโคตม ขอให้ข้าพเจ้าแสดงอุปมาถวาย”

“ขอเชิญท่านแสดงอุปมาเถิด”

“ท่านพระโคตม พืชพันธุ์ไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ พืชพันธุ์ไม้เหล่านั้นทั้งหมดต้องอาศัยแผ่นดิน อยู่ในแผ่นดิน จึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ได้ หรือการงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลต้องทำด้วยกำลัง การงานเหล่านั้นทั้งหมดบุคคลต้องอาศัยแผ่นดิน ต้องอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ แม้ฉันใด บุรุษบุคคลนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีรูปเป็นัตตา มีเวทนาเป็นัตตา มีสัญญาเป็นัตตา มีสังขารเป็นัตตา มีวิญญาณเป็นัตตา ต้องดำรงอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงจะประสบบุญหรือบาปได้”

“อัคคิเวสสนะ ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า “รูปเป็นัตตาของเรา เวทนาเป็นัตตาของเรา สัญญาเป็นัตตาของเรา สังขารทั้งหลายเป็นัตตาของเรา วิญญาณเป็นัตตาของเรามีใช่หรือ”

“ท่านพระโคตม ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนั้นจริง และหมู่ชนเป็นอันมากก็กล่าวอย่างนั้นว่า “รูปเป็นัตตาของเรา เวทนาเป็นัตตาของเรา สัญญาเป็นัตตาของเรา สังขารทั้งหลายเป็นัตตาของเรา วิญญาณเป็นัตตาของเรามีใช่หรือ”

“อัคคิเวสสนะ หมู่ชนเป็นอันมากจักช่วยอะไรท่านได้ เชิญท่านยืนยันคำของท่านเถิด”

“ท่านพระโคตม เป็นความจริง ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนี้ว่า “รูปเป็นัตตาของเรา เวทนาเป็นัตตาของเรา สัญญาเป็นัตตาของเรา สังขารทั้งหลายเป็นัตตาของเรา วิญญาณเป็นัตตาของเรา”

### ทรงย้อนถามสักกะ นิครนถบุตรด้วยอุปมา

[๓๕๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคคิเวสสนะ ถ้าอย่างนั้น เราจักสอบถามท่านในข้อนี้แล ท่านเห็นควรอย่างไร ท่านควรตอบอย่างนั้น ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก<sup>10</sup>แล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล หรือพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรแห่งแคว้นมคธ มีอำนาจที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า รับผิดชอบต่อคนที่ควรรับ เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์มิใช่หรือ”

สักกะ นิครนถบุตรกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม พระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรแห่งแคว้นมคธ มีอำนาจที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า รับผิดชอบต่อคนที่ควรรับ เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ แม้แต่คณะผู้ปกครองเหล่านี้คือ เจ้าวัชชี เจ้ามัลละก็มีอำนาจที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า รับผิดชอบต่อคนที่ควรรับ เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ ทำไมพระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือ

<sup>10</sup> มูรธาภิเษก ในที่นี้หมายถึงพิธีหลังนารดพระเศียรในการพระราชพิธีราชาภิเษก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๖๕๔)

พระเจ้าอชาตศัตรู เวทีปิบุตรแห่งแคว้นมคธจะไม่มีอำนาจแล้ว พระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว นั้น ต้องมีอำนาจแน่ และควรจะมีอำนาจ”

“อัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า “รูปเป็นอัตตาของเรา” นั้น ท่านมีอำนาจในรูปร่างนั้นว่า “รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว สัจจะกะ นิครนถบุตรก็นิ่งเสีย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับ สัจจะกะ นิครนถบุตรเป็นครั้งที่ ๒ ว่า “อัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวว่า “รูปเป็นอัตตาของเรา” นั้น ท่านมีอำนาจในรูปร่างนั้นว่า “รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว สัจจะกะ นิครนถบุตรก็นิ่งเป็นครั้งที่ ๒

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับสัจจะกะ นิครนถบุตรว่า “อัคคิเวสสนะ บัดนี้ ท่านจงตอบ ไม่ใช่เวลาที่ท่านจะนิ่ง ผู้ใดถูกตถาคตถามปัญหาที่ขอบแก่เหตุถึง ๓ ครั้งแล้วไม่ตอบ ศีระะของผู้นั้นจะแตกเป็น ๗ เสี่ยงในทีมนั้นเอง”

ขณะนั้น ยักขวัชรปาณี<sup>11</sup>ถือกระบองเพชรมีไฟลุกโชติช่วงยืนอยู่ในอากาศเบื้องบนสัจจะกะ นิครนถ บุตรคิดว่า

“หากสัจจะกะ นิครนถบุตรนี้ถูกพระผู้มีพระภาคตรัสถามปัญหาอันชอบธรรมถึง ๓ ครั้งแต่ไม่ยอมตอบ เราจะทุบศิระะของเขาให้แตกเป็น ๗ เสี่ยง ณ ที่นี้แล”

พระผู้มีพระภาคกับสัจจะกะ นิครนถบุตรเท่านั้นที่มองเห็นยักขวัชรปาณินั้น ในทันใดนั้น สัจจะกะ นิ ครนถบุตรตกใจกลัวจนขนพองสยองเกล้า แสงวหาพระผู้มีพระภาคเป็นที่ด้านทาน เป็นที่ป้องกัน เป็นที่พึ่ง ได้กราบทูลว่า “พระโคตมผู้เจริญ ขอจงทรงถามเถิด ข้าพเจ้าจะตอบ ณ บัดนี้”

### หลักไตรลักษณ์

[๓๕๔] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่าน กล่าวอย่างนี้ว่า “รูปเป็นอัตตาของเรา” ท่านมีอำนาจในรูปร่างนั้นว่า “รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็น อย่างนี้เลยหรือ”

สัจจะกะ นิครนถบุตรทูลตอบว่า “ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการ<sup>12</sup>เถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลัง ของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า “เวทนาเป็นอัตตาของเรา” ท่านมีอำนาจในเวทนานั้นว่า

“เวทนาของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ”

“ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลัง ของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า “สัญญาเป็นอัตตาของเรา” ท่านมีอำนาจในสัญญานั้นว่า “สัญญาของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ”

“ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

<sup>11</sup> ยักขวัชรปาณี ในที่นี้หมายถึงท้าวสักกเทวราช (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๗/๑๔๕)

<sup>12</sup> มนสิการ ในที่นี้หมายถึงการพิจารณาไตร่ตรองแล้วทรงจำไว้ในใจ (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๘/๑๔๖)

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า “สังขารทั้งหลายเป็นอัตตาของเรา” ท่านมีอำนาจในสังขารทั้งหลายเหล่านั้นว่า “สังขารทั้งหลายของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ”

“ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า “วิญญาณเป็นอัตตาของเรา” ท่านมีอำนาจในวิญญาณนั้นว่า “วิญญาณของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ”

“ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขารทั้งหลาย ฯลฯ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร วิญญาณ เที่ยง หรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ผู้ใดติดทุกข์ เข้าถึงทุกข์แล้ว กล้ากลืนทุกข์แล้ว ยังพิจารณาเห็นทุกข์ว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา” ผู้นั้นกำหนดรู้ทุกข์ได้เอง หรือจะทำทุกข์ให้สิ้นไปแล้วจึงอยู่ มีบ้างหรือ”

“จะพึงมีได้อย่างไร ข้อนี้มีไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ”

“อัคริเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านติดทุกข์ เข้าถึงทุกข์แล้ว กล้ากลืนทุกข์แล้ว ยังพิจารณาเห็นทุกข์ว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรามีใช่หรือ”

“จะไม่มีอย่างใด ข้อนี้ต้องเป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

### สัจจะ นิครนถบุตรยอมจำนน

[๓๕๙] “อัคริเวสสนะ บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้ ถือเอาผิวกิ่งที่คมเข้าไปสู่ป่า เขาเห็นต้นกล้วยใหญ่ต้นหนึ่งในป่า มีต้นตรง กำลังรุ่ม ยังไม่ออกปลี เขาจึงตัดต้นกล้วยนั้นที่โคนต้น แล้วตัดยอด ลิดใบออก เขาไม่พบแม้แต่กระพี้ แล้วจะพบแก่นได้จากที่ไหน แม้ฉันใด ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถูกเราชักใช้ ไล่เลียง สอบสวนในถ้อยคำของตนเอง ก็เปล่า ว่าง แพ้ไปเอง ท่านได้กล่าว ปราศรัยนี้ในที่ชุมนุมใน

กรุงเวสาลีว่า “สมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ ที่ปัญญาตนว่าเป็นพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตอบวาทะกับเราแล้วจะไม่พึงประหม่า ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลจากรักแล้ว เราไม่เห็นเลยแม้แต่คนเดียว หากเราได้ตอบวาทะกับต้นเสาที่ไม่มีจิตใจ แม้เสานั้นได้ตอบวาทะกับเรา ก็ต้องประหม่า สะทกสะท้าน หวั่นไหว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง มนุษย์เลย”

อัคคิเวสสนะ หยาดเหงื่อของท่านบางหยาด หยดจากหน้าผากลงไปยังผ้าห่มแล้วตกลงที่พื้น ส่วนหยาดเหงื่อในกายของเราในบัดนี้ไม่มีเลย”

ดังนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงเปิดพระวรกายอันมีพระฉวีวรรณดุจทองคำในที่ชุมนุมชนนั้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สัจจะ นิครนถบุตรถึงกับนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิกาณ

[๓๖๐] ครั้งนั้น เจ้าลิจฉวีนามว่าทุมมุขะเห็นว่า สัจจะ นิครนถบุตรนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิกาณ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระโคตม ขอให้ข้าพเจ้าแสดงอุปมาถวาย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ทุมมุขะ ขอเชิญท่านแสดงอุปมาเถิด”

เจ้าลิจฉวีนั้นกราบทูลว่า “ในที่ใกล้บ้านหรือนิคม มีสระโบกขรณีอยู่สระหนึ่ง ในสระนั้นมีปูอยู่ตัวหนึ่ง พวกเด็กชายหญิงเป็นจำนวนมากออกจากบ้านหรือนิคมนั้น ไปถึงสระโบกขรณีนั้นแล้วก็ลงไปจับปูขึ้นจากน้ำ วางไว้บนบก ปูนั้นส่ายก้ามไปทางใด เด็กเหล่านั้นก็คอยตอย ตี ทุบก้ามปูนั้นด้วยไม้บ้าง ด้วยกระเบื้องบ้าง เมื่อปูนั้นก้ามหักหมดแล้ว ก็ไม่อาจลงสู่สระโบกขรณีนั้นเหมือนก่อนได้ แม้ฉันใด ทิฐิที่เป็นเลี่ยนหนาม ที่เข้าใจผิด และที่กวัดแกว่งบางอย่างของสัจจะ นิครนถบุตร ถูกพระองค์ หัก โคน ลบ ล้างเสียแล้ว บัดนี้ สัจจะ นิครนถบุตรก็จะไม่มาใกล้พระองค์เพื่อ ได้วาทะอีก ฉันนั้นเหมือนกัน”

เมื่อเจ้าลิจฉวีนามว่าทุมมุขะกล่าวอย่างนี้แล้ว สัจจะ นิครนถบุตรจึงพูดว่า “เจ้าทุมมุขะ ท่านหยุดเถิด หยุดเถิด ท่านพูดมากนัก ข้าพเจ้าไม่ได้พูดกับท่าน ข้าพเจ้าพูดกับท่านพระโคตมต่างหาก”

### พระสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอน

[๓๖๑] (สัจจะ นิครนถบุตร) ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ คำพูดนี้เป็นของข้าพเจ้าและของพวกสมณพราหมณ์เหล่าอื่น หยุดไว้ก่อน ถ้อยคำนั้นอาจเป็นแต่คำเพ้อเจ้อ พูดเพ้อกันไป

ด้วยเหตุเพียงเท่าไร สาวกของท่านพระโคตมจึงเชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแก้แกล้งกล้า ไม่ต้องเชื่อใครอีกในคำสอนของศาสดา(ของตน)”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคคิเวสสนะ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เห็นเบญจขันธ์ นั้นทั้งหมด คือรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายใน หรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือ ประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความ เป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็น นั่นไม่ใช่อดีต ของเรา” เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สังขารอย่างใด อย่างหนึ่ง ...

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความ เป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็น นั่นไม่ใช่อดีต ของเรา” ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล สาวกของเราจึงเชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้อง ตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแก้แกล้งกล้า ไม่ต้องเชื่อใครอีกในคำสอนของศาสดา(ของตน)”

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าเป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ”

“อัคริเวสสนะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นเบญจขันธ์นั้นทั้งหมด คือ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือ ละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” เห็นเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่ง ... เห็นสัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... เห็นสังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ... เห็นวิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตา ของเรา” จึงหลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้แล ประกอบด้วยคุณอันยอดเยี่ยม ๓ ประการ คือ

๑. ความเห็นอันยอดเยี่ยม

๒. ข้อปฏิบัติอันยอดเยี่ยม

๓. ความหลุดพ้นอันยอดเยี่ยม

เมื่อมีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคตว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้แล้ว”<sup>13</sup> ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงฝึกพระองค์แล้ว<sup>14</sup> ทรงแสดงธรรมเพื่อฝึกตน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสงบแล้ว<sup>15</sup> ทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงข้ามพ้นแล้ว<sup>16</sup> ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ข้ามพ้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นปรินิพพานแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อปรินิพพาน”

### สัจจะ นิครนถบุตรถวายภัตตาหาร

[๓๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สัจจะ นิครนถบุตรได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นคนคอยกำจัดคุณผู้อื่น เป็นคนคะนองวาจา ได้เข้าใจพระดำรัสของท่านพระโคตมว่า “ตนสามารถถูกรานได้ด้วยถ้อยคำของตน” บุรุษมาปะทะข้างซ้ายมันเข้าก็ดี พบกองไฟที่กำลังลุกไหม้ก็ดี พบงูพิษที่มีพิษร้ายก็ดี ยังพอเอาตัวรอดได้บ้าง แต่พอมานพบท่านพระโคตมเข้าแล้ว ไม่มีใครเอาตัวรอดได้เลย ข้าพเจ้าเป็นคนคอยกำจัดคุณผู้อื่น เป็นคนคะนองวาจา ได้เข้าใจ พระดำรัสของท่านพระโคตมว่า “ตนสามารถถูกรานได้ด้วยถ้อยคำของตน” ขอท่าน พระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงรับนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้เถิด”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดูขณิภาพ

<sup>13</sup> **ตรัสรู้** หมายถึงตรัสรู้อรหัตต ๔ ประการ (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙)

<sup>14</sup> **ฝึกพระองค์** หมายถึงปราศจากกิเลส (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙, ม.มุ.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๖๑/๒๕๕)

<sup>15</sup> **สงบ** หมายถึงสงบระงับกิเลสทั้งปวงได้ (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙)

<sup>16</sup> **ข้ามพ้น** หมายถึงข้ามพ้นโอฆะ ๔ (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙)

[๓๖๓] ลำดับนั้น สัจจะ นิครนถบุตรทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงบอกพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า “เจ้าลิจฉวีทั้งหลายโปรดฟังข้าพเจ้า ข้าพเจ้านิมนต์ท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไว้แล้วเพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น พวกท่าน จะนำอาหารใดมาเพื่อข้าพเจ้า จงเลือกอาหารที่ควรแก่ท่านพระโคตมเถิด”

เมื่อล่วงราตรีแล้ว เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นได้นำภัตตาหารประมาณ ๕๐๐ สำรับไปให้แก่สัจจะ นิครนถบุตร เขาจึงให้จัดของเคี้ยวของฉันอันประณีต ในอารามของตนเสร็จแล้วจึงให้ทูลบอกเวลาแด่พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เวลาคือเป็นเวลาอันควร ภัตตาหารจัดเตรียมสำเร็จแล้ว”

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงครองอันตราสกถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังอารามของสัจจะ นิครนถบุตร แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว จากนั้น สัจจะ นิครนถบุตรได้นำของขบฉันอันประณีต ประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิ่มหนำด้วยมือตนเอง เมื่อพระผู้มีพระภาค เสวยเสร็จ ทรงวางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว สัจจะ นิครนถบุตรจึงเลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่าแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ขอบุญและผลบุญในทานครั้งนี้ จงมีเพื่อความสุขแก่ทายกทั้งหลายเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคริเวสสนะ บุญและผลบุญในทานนี้อาศัยทักษิโณยบุคคลที่ยังไม่สิ้นราคะ โทสะ โมหะเช่นกับท่าน จักมีแก่ทายกทั้งหลาย บุญและผลบุญในทานนี้อาศัยทักษิโณยบุคคลที่สิ้นราคะ โทสะ โมหะเช่นกับเรา จักมีแก่ท่าน”

#### อุพสัจจกสูตรที่ ๕ จบ